

ETNOLOGIE

Adrian DOLGHI

**POLITICA STATULUI SOVIETIC CU PRIVIRE LA
PROCEDURILE DE ÎNREGISTRARE A CĂSĂTORIEI ȘI A NAȘTERII COPILULUI.
CAZUL RSS MOLDOVENEȘTI (1944–1961)**

DOI: 10.5281/zenodo.3595093

Rezumat**Politica statului sovietic cu privire la procedurile de înregistrare a căsătoriei și a nașterii copilului.****Cazul RSS Moldovenești (1944–1961)**

În articol este elucidată politica organelor de stat sovietice și de partid cu privire la procedurile de înregistrare a nașterii copilului și a căsătoriei în perioada postbelică în RSS Moldovenească. Aceste proceduri au suportat, în rezultatul implementării în RSSM a ideologiei comuniste și a legislației sovietice, un șir de modificări. Transformările promovate la nivel administrativ prin adoptarea actelor normative a avut drept consecință separarea Bisericii de procedura legală de înregistrare a actelor de stare civilă. De asemenea, au fost îngădite unele libertăți ale clericilor de a oficia servicii religioase, iar Biserica a fost scoasă la periferia societății, cu motivația că ar fi o instituție ce promovează vicii, obiceiuri și ritualuri arhaice și dăunătoare societății sovietice. Prin propaganda ateistă se urmărea crearea unei imagini negative a Bisericii, închiderea lăcașelor de cult și reducerea treptată a numărului de credincioși. În același timp, cu scopul de a substitui ritualurile religioase, au fost create ceremonii civile, care preluau unele elemente de tradiție, pentru a fi infiltrate în obiceiurile de familie, etichetate ca *noi*. În pofida măsurilor antireligioase și a presiunilor asupra societății, o parte însemnată a populației din RSSM continua, în perioada postbelică, să-și păstreze credința și să practice ceremoniile religioase oficiale de biserică, în paralel cu cele civile, obligatorii prin legislație și impuse prin metode administrative.

Cuvinte-cheie: Stat sovietic, ideologie comunistă, biserică, ceremonii religioase, obiceiuri de familie, obiceiuri de căsătorie.

Резюме**Политика советского государства в сфере регистрации заключения брака и рождения ребенка.****На примере Молдавской ССР (1944–1961)**

В статье рассматривается политика советских государственных и партийных органов в сфере процедур регистрации рождения ребенка и заключения брака в послевоенный период в Молдавской ССР. В результате внедрения коммунистической идеологии и советских законов эти процедуры изменились. Последствием изменений на административном уровне, посредством принятия нормативных актов, стало отделение Церкви от законных процедур регистрации гражданских актов. Также имело место ограничение некоторых свобод священнослужителей в выполнении церковных треб, а Церковь была вытеснена на периферию общества с объяснением, что она явля-

ется организацией, которая пропагандирует пороки, архаичные ритуалы, вредные для советского общества. Атеистической пропагандой создавался отрицательный образ Церкви, многие храмы закрывались, а число верующих уменьшалось. В то же время, с целью замещения религиозных ритуалов, были разработаны гражданские церемонии, которые заимствовали некоторые традиционные элементы для внедрения в *новые* семейные обряды. Несмотря на антирелигиозные действия и давление на общество, большая часть общества МССР продолжала практиковать церковные обряды и ритуалы, параллельно с гражданскими, которые стали обязательными вследствие принятия законов и административного принуждения.

Ключевые слова: Советское государство, коммунистическая идеология, церковь, религиозные церемонии, семейные обряды, свадебные обряды.

Summary**The Soviet State's policy on marriage and childbirth registration procedures. Case of Moldavian SSR (1944–1961)**

The article clarifies the policy of the Soviet state and party bodies on procedures for registering childbirth and marriage in the post-war period in the Moldavian SSR. As a result of the implementation of the communist ideology and Soviet legislation in the MSSR, these procedures have undergone a number of changes. The transformations promoted at the administrative level through the adoption of normative acts resulted in the separation of the Church from the legal procedure for the registration of civil status documents. Also, some of the clergy's freedom to serve religious services has been restricted, and the Church has been removed to the periphery of society by motivating it to be an institution that promotes vices, archaic and dangerous to the Soviet society customs and rituals. Atheist propaganda aimed at creating a negative image of the Church, closing the churches, and gradually reducing the number of believers. At the same time, in order to substitute religious rituals, civil ceremonies were created, which took on some elements of tradition to be infiltrated into family habits, labeled as *new*. In spite of the anti-religious measures and pressures on society, a significant proportion of the population in the MSSR in the post-war period continued to maintain their faith and to practice the religious ceremonies of the church, alongside with the civil compulsory ones, imposed by laws and administrative methods.

Key words: Soviet state, communist ideology, church, religious ceremonies, birth habits, marriage customs.

Implicarea statului în toate domeniile de activitate a societății, inclusiv în viața privată, anularea independenței oricărui subiecți ai societății, printre care și familia, subordonarea lor controlului din partea partidului și a statului – sunt trăsături caracteristice tuturor regimurilor totalitare, instaurate în secolul XX în lume.

Indiferent de particularitățile sistemelor ideologice, regimurile totalitare își stabileau drept scop construirea unor societăți noi, ceea ce presupunea transformarea radicală a vieții societății. Lichidarea structurilor sociale deja existente era privită ca jertfă pentru construcția unei societăți noi. Instrukțiile sociale și valorile morale tradiționale, precum și cele creștine, nu se încadrau în noile relații sociale și urmau a fi transformate. Transformările vizau, inclusiv, schimbări în ceea ce privește căsătoria și familia, creșterea rolului statului în reglementarea societății. Caracterul tradițional închis al familiei se împotriva introducerii normelor și „valorilor noi”, coeziunea ei nu era compatibilă cu sistemul controlului extern total, cu practica denunțurilor, cu educația copiilor în organizații paramilitare etc.

Ideologia comunistă desconsidera valoarea familiei. În primii ani de după lovitura de stat bolșevică din Rusia, familia a fost considerată „rămășiță burgheză” și trebuia să fie anihilată.

Tendința puterii de a controla toate sferile de activitate a cetățeanului, comportamentul și gândirea, emoțiile acestuia, au dus la implicare în elementele de bază ale societății, cum ar fi familia, unde sunt satisfăcute cele mai individuale necesități ale omului, unde are loc procesul educațional, se formează personalitatea copiilor, sunt discutate și apreciate valorile persoanei, altoind astfel generației în creștere calități morale. Pentru constituirea unei societăți controlate și ușor de manipulat era nevoie de schimbarea radicală a viziunii asupra familiei și relațiilor de familie.

Anularea sau diminuarea caracterului sacru al actului căsătoriei, propagarea altor principii decât cele tradiționale în domeniul reglementării relațiilor de familie însemna subordonarea instituțiilor sociale respective intereselor statului.

Promovarea politicilor totalitare în domeniul familiei în RSS Moldovenească a demarat după ocuparea Basarabiei și constituirea RSSM, odată cu implementarea legislației sovietice în toate sferile de activitate a societății în anii 1940–1941, precum și după reinstaurarea regimului comunist în anul 1944.

Actualitatea subiectului rezidă în necesitatea de a releva impactul politicilor statului sovietic asupra evoluției instituției familiei din Republica Moldova, precum și de a diferenția elementele tradiționale de invențiile fără suport cutumiar, inserate în modi-

ficările sovietice, care au perpetuat parțial până în prezent în procedura de încheiere a căsătoriei și în cadrul instituției familiei.

Evoluția concepției comuniste asupra familiei

Politica statului sovietic față de familie a suferit modificări în perioada interbelică. Inițial teoreticienii marxiști prognozau dispariția „familiei burgheze”, care juca un rol economic important în societate. În primul deceniu al puterii sovietice membrii guvernului sovietic au propus trei direcții de dezvoltare a familiei și a atitudinii statului față de aceasta în timpul perioadei de tranziție de la socialism la comunism, propunătorii fiind aceiași în toate cazurile [7].

Prima direcție a fost cea mai radicală pentru distrugerea completă a familiei și înlocuirea ei cu educarea colectivă a copiilor în instituții de stat. Adepții direcției menționate afirmă că dispariția familiei este justificată de ideologia marxistă.

A doua direcție era susținută de cei care considerau că familia va continua să existe chiar și în socialism, chiar dacă își va pierde rolul economic. Neținând cont de diferențele de abordare a familiei, scopurile celei de a doua direcții erau identice cu ale primei direcții: de a lucra cu părinții pentru a-i ajuta să educe copii sănătoși și fericiți în instituții sociale.

A treia direcție de dezvoltare a relațiilor de familie în statul sovietic opta, ca și a doua direcție, pentru păstrarea familiei, însă, de asemenea, se ciocnea de problema relațiilor dintre părinți și copii sau de locul unde trebuie să fie educați aceștia. Conform viziunii respective, lucrurile erau abordate puțin invers – părinții trebuiau să fie subiectul educației (citește propagandei) copiilor, care vor primi educație în instituțiile de stat și vor aduce cunoștințele lor în familie. Ideea era foarte ambițioasă: statul trebuia să inaugureze inițial astfel de instituții, să învețe copii, și apoi să găsească mecanisme de transmitere a cunoștințelor de la copii la maturi. Pe de o parte, o astfel de idee era, din punctul de vedere al ideologiei comuniste, foarte reușită, deoarece statul își putea concentra atenția asupra copiilor, care reprezentau viitorul societății. Ei dispuneau de anumite cunoștințe și deprinderi, care erau răspândite și în rândul populației mature. Pe de altă parte, trebuia să se creeze instituții noi corespunzătoare, care necesitau cheltuieli și eforturi mari [20].

În anii 1920, statul sovietic promova politica diminuării rolului familiei în societate. Decretele sovietice cu privire la familie, propuneau noi definiții ale structurii familiei, relațiilor de căsătorie și relațiilor dintre părinți și copii, ale drepturilor și obligațiilor femeii în societate – care se deosebeau radical de cele din societatea (cu viziuni ortodoxe) din imperiul

Rus. În acest context, sociologii ruși A. Antonov și V. Medkov în lucrarea „Sociologia familiei” menționează că dictatura proletariatului a „avut grijă” de „dezrobirea” juridică a familiei. Statul sovietic a „dezrădăcinat” elementele ce împiedicau încheierea căsătoriei, a instaurat libertatea divorțului, a distrus noțiunea de copil „nelegitim”, a oferit femeii un șir de garanții juridice și a declarat „egalitatea” în drepturi a femeii cu bărbatul. Dictatura proletariatului a înfăptuit un șir de acțiuni care au slăbit relația de rudenie, dar au consolidat-o pe cea de partid și tovărășie”. În consecința acestui fapt, precum și ca rezultat al acțiunilor de propagandă, – spun autorii, – copiii, soțul, casa – toate au fost declarate reminiscențe ale trecutului, iar în viitor se vedeau peste tot case-comune, fabrici-bucătării, combinate de copii, creșe și grădinițe [13, p. 61].

Cu toate că aveau un interes deosebit, partidul și guvernul niciodată nu au adoptat măsuri radicale în domeniul reglementării relațiilor de familie. Direcțiile menționate cu privire la dezvoltarea familiei în socialism, demonstrează că lichidarea familiei nu era scopul principal al statului, și nici nu exista o viziune clară despre soarta familiei în continuare, deoarece statul nu putea să-și asume în totalitate responsabilitățile ce le avea familia în societate, iar pe de altă parte nu putea tolera caracterul închis, tradiționalist, individualist al familiilor, care erau greu de controlat de organele de stat și partid. Vom observa în continuare că s-a recurs, totuși, la combinarea celei de a doua și a treia direcții – statul și partidul au pătruns în viața privată a cetățenilor, au distrus valorile general umane, religioase, tradiționale ale familiei și au proclamat „valori noi”: unele inspirate din cele vechi, altele democratice și, cel puțin la nivel declarativ, salutare, iar altele utopice, totalitare, comuniste, care nu s-au constituit pe parcursul evoluției societății, ci au fost inventate de ideologii marxiști din „necesitatea” de a construi o nouă societate.

Politica față de familie sau atitudinea statului față de aceasta se modifica în raport cu politica economică a statului, cea demografică în legătură cu insuficiența forței de muncă, politica națională. În funcție de cursul politic lansat la diferite etape ale evoluției URSS, statul iniția anumite campanii ideologice, politici naționale, demografice, care direct sau indirect se refereau la familie ca institut al societății, dar care afectau sute de mii sau chiar milioane de familii din toate republicile unionale (cazul represiunilor în masă și al foametei din anii '30 și '40, al deportărilor, deștelenirii regiunilor din Kazahstan etc.)

În a doua jumătate a anilor '30 începe „consolidarea” familiei: noile legi limitează libertatea divorțului, sunt interzise avorturile; se afirmă noua mora-

litate sovietică cu moravuri stricte. Istoricii sovietici explică schimbarea politicii prin faptul că „în conștiința maselor s-a constituit atitudinea de intoleranță față de desfrâul în relațiile de familie”. Partidul a observat nemulțumirea în societate față de politica de subminare a statutului familiei în societate. De obicei, partidul ținea cont de opinia populației doar atunci când avea de câștigat. Astfel, că partidul începe o nouă politică în momentul când a observat că a apărut familia de tip sovietic, timp de două decenii au fost educate generații de cetățeni sovietici – celula statului sovietic.

Se instituie controlul asupra familiei prin frica de dușmani și instituirea necesității denunțării dușmanilor. În anul 1934 în codul penal al URSS a fost introdusă noțiunea de „membru al familiei trădătorului de patrie”, care trebuie să fie pedepsit doar pentru rudenie cu dușmanul. Deoarece „dușman” putea fi oricine, riscul de a se îndrăgosti de „dușman” sau de o rudă a „dușmanului” și a se căsători cu o persoană „suspectă” sau potențial periculoasă îl avea fiecare.

Printre politicile statului față de familie menționăm:

- *Politica de distrugere a familiei „ca unitate economică” și de consolidare a unui nou tip de familie – socialistă.*
- *Reducerea funcțiilor familiei la cea de reproducere și creștere demografică.*
- *Promovarea căsătoriilor mixte ca mijloc de deznaționalizare și asimilare a populației în vederea constituirii unui nou popor – sovietic [6].*

Baza juridică a relațiilor de căsătorie și familie au constituit-o decretele și legile din domeniu. Printre primele decrete ale guvernului sovietic, semnate de Lenin la 18 și 19 decembrie 1917, au fost: „Cu privire la căsătoria civilă, copii și cu privire la cărțile de înregistrare a stării civile” și despre „Desfacerea căsătoriei”, care declara principii total diferite ale relațiilor de familie. Până în anul 1917 procedura încheierii căsătoriei avea un caracter canonic. Prin Decretul „Cu privire la căsătoria civilă, copii și introducerea actelor de stare civilă” a fost introdusă căsătoria civilă și au fost anulate limitele pentru căsătorie legate de confesiune, apartenența națională. Căsătoria religioasă a fost redusă la o opțiune personală a persoanelor [14], a fost exclusă din spațiul juridic al statului sovietic. Conform principiului separării bisericii de stat, biserica a început să fie exclusă din soluționarea chestiunilor legate de căsătorie și familie. Codul de legi cu privire la căsătorie, familie și tutelă definea: „Doar căsătoria civilă (sovietică), înregistrată în organele de stare civilă generează drepturi și obligații descrise în lege”.

Implementarea politicilor sovietice din domeniul familiei în RSSM

„Moștenirea” în domeniul politicii față de familie, implementată în RSSM începând cu anul 1940, apoi din 1944, reprezenta ansamblul de teze ideologice și acte legislative, elaborate în perioada interbelică în URSS, fiind străine valorilor socio-culturale ale populației din Basarabia, care era în mare parte o societate rurală tradițională, unde relațiile de căsătorire și familie erau reglementate în conformitate cu valorile creștine și cele cutumiare.

Familia era percepută în URSS drept „celulă de reproducere a populației”, care joacă un rol însemnat în dezvoltarea demografică a țării. De timpul constituirii, stabilitatea, numărul membrilor ei depindea ritmul creșterii numărului populației. Conducătorii Statului Sovietic abordau familia ca obiect al politicii demografice. Interesul față de creșterea numărului populației în țară, în anii 1930 în URSS, a crescut din necesitatea măriri numărului de soldați în Armata Roșie, în condițiile acutizării relațiilor internaționale și din cauza că „URSS era înconjurată de state capitaliste dușmănoase”, de asemenea, și din necesitatea de a mări volumul forței de muncă pentru realizarea „giganticilor construcții comuniste”. Obiectivul primordial al statului sovietic era dezrădăcinarea valorilor creștine și tradițiilor populare, care au fost considerate perimate și contrare „valorilor comuniste”.

În Uniunea Sovietică, inclusiv în raioanele din stânga Nistrului a RSSM, regimul comunist și modul de viață sovietic a fost constituit și implementat începând cu 1917, parcurgând câteva etape. Tradițiile populației din Basarabia erau văzute ca ceva arhaic, burghez, care trebuia să fie înlăturat. Astfel, transformările socialiste inițiate în URSS din anul 1917, inclusiv în RASSM din 1924, consolidase deja o formă de viață cotidiană specifică, care împreună cu regimul politic, social-economic și cultural urma să fie implementat și în RSSM.

Introducerea legislației sovietice în toate domeniile urma să transforme radical societatea basarabeană, inclusiv locul și rolul familiei. O primă etapă a transformărilor era înlăturarea bisericii din procesul de înregistrare a căsătoriilor și a altor acte de stare civilă. Acțiunea urma să diminueze radical rolul bisericii în societate și să transforme instituția familiei în una laică, fără implicarea instituțiilor religioase. La 14 decembrie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a decis printr-un decret folosirea temporară în RSS Moldovenească, de rând cu alte legi, a codului cu privire la familie, tutelă, căsătorie și acte ale stării civile a RSS Ucrainene, adoptat în 1926, care a fost aplicat însă, în RSSM, până la 26 decembrie 1969. Conform documentului, legale au fost recunoscute

doar căsătoriile civile. Se introducea obligativitatea încheierii căsătoriei la instituțiile de stat de înregistrare a actelor de stare civilă. Căsătoriile încheiate anterior urmau a fi înregistrate sau demonstrate juridic. Oficierea căsătoriei religioase, conform articolului 106, a fost lipsită de orice putere juridică și nu putea servi drept dovadă a încheierii căsătoriei, iar mărturiile reprezentanților cultelor religioase, care au realizat ceremonia religioasă, nu se acceptau [16, p. 23-24].

Astfel, la 13 septembrie 1940 a fost emisă Hotărârea Sovietului Comisarilor Poporului al RSSM nr. 142a „Cu privire la confiscarea cărților metriceale de la clerul de toate religiile și al sectelor religioase”. Hotărârea aplica articolul 124 al Constituției URSS cu privire la separarea bisericii de stat și școli și asigura buna funcționare a organelor de înregistrare a actelor de stare civilă. Au fost confiscate, prin urmare, de către reprezentanții comitetelor executive orașenești, județene, folosite și transmise organelor CPAI (Comisariatului Poporului al Afacerilor Interne) toate cărțile metriceale din bisericile ortodoxe și catolice, sinagogi și kirhi și alte organizații religioase ale tuturor confesiunilor religioase [17, p. 97].

Societatea basarabeană, ocupată în 1940 de Uniunea Sovietică, era una tradițională, în care dominau valorile creștin-ortodoxe (conform recensământului din 1930 în Basarabia 87,6% din populație erau creștini ortodocși; 0,6% romano-catolici, 2,6% evangheliști-luterani, lipoveni 1,1%; 0,7% baptiști; 7,2% mozaici; 0,1% alte religii și secte) [10, p. XXVI]. Astfel, că și viziunea asupra familiei era la majoritatea populației creștine (peste 90%) una creștină. Actul căsătoriei se săvârșea de către biserică prin „sfânta cununie” (nunta). Nunta, după învățătura Bisericii ortodoxe, este „Sfânta Taină prin care, după făgăduința mirelui și miresei, dată liber în fața preotului, de a trăi împreună, în iubire, toată viața, pentru a naște și a crește copii și a se ajuta reciproc, li se împărtășește harul dumnezeiesc, care întărește și înalță însoțirea lor naturală, prefăcând-o într-o desăvârșită și curată legătură morală, într-o unitate după chipul legăturii dintre Hristos și Biserică” [8, p. 99] iar familia „este un așezământ dumnezeiesc și temelia vieții de obște. Ea se întemeiază prin căsătorie, adică prin legătura dintre bărbat și femeie, binecuvântată de Dumnezeu în fața sfântului altar. Această legătură răsare din imboldul firesc sădit de Dumnezeu în om” [8, p. 249]. Prin urmare, actul căsătoriei și familia, conform viziunii majorității populației Basarabiei (declarată creștine), avea caracter sacru, fiind un institut social, care era întemeiat în Biserică și trebuia să trăiască în conformitate cu învățăturile creștine. Aici, vom menționa că populația majoritară din Basarabia de secole

(de la creștinarea Daciei) a fost creștină, atât în epoca medievală cât și în anii 1812–1918 și 1918–1940, Biserica ortodoxă a dominat printre convingerile populației, având și funcții politico-juridice și sociale. Cultura tradițională și credința creștin-ortodoxă s-au influențat reciproc, manifestându-se în dimensiunea festivă și cea cotidiană, precum și în mentalitatea populației.

Pe de altă parte, conform opiniei oficiale sovietice, propagate prin intermediul mijloacelor de informare în masă, a istoriografiei oficiale – „în timp ce în raioanele din stânga Nistrului, care intrau în componența Uniunii Sovietice, se statorniceau forme socialiste de viață, populația din Basarabia continua să trăiască în condițiile lipsei de drepturi sociale. Iar aceasta s-a răsfrânt negativ asupra vieții de familie, a contribuit la păstrarea unor trăsături arhaice” [11, p. 133-134], ceea ce, conform poziției oficiale sovietice, împiedica dezvoltarea societății. După război vom constata transformări social-economice legate de implementarea relațiilor economice și sociale, specifice societății sovietice. În cadrul acțiunilor pentru instaurarea puterii sovietice în toate sferile societății și cea de construcție a unei societăți noi, a fost declarată lupta contra obiceiurilor și tradițiilor populației din localitățile rurale, unde existau și „rămășițe” religioase. Din cauza că tradițiile erau viguroase și erau transmise din generație în generație, puterea sovietică a întâmpinat piedici în calea sovietizării depline a societății și renunțării totale la tradiții [11, p. 134]. Restructurarea radicală a vieții de familie a țăranimii din republică a avut loc odată cu desfășurarea colectivizării agriculturii. Colectivizarea, subminarea rolului economic al familiei, cum considerau teoreticienii comuniști, trebuia să modernizeze și familia, prin diminuarea rolului economic și a dependenței economice dintre soți. A fost instituită, astfel, dependența familiei de locul de muncă al soților, de noile întreprinderi colective – sovhozuri și colhozuri – de facto de stat și organizațiile politice, social-economice ale acestuia în teritoriu.

Oficierea ritualurilor religioase versus înregistrarea civilă a nașterilor și căsătoriilor

În pofida eforturilor întreprinse de autorități – campanii antireligioase, ateiste, închiderea bisericilor, confiscarea bunurilor bisericesti etc., gradul de religiozitate al populației RSSM rămânea destul de înalt: în anii postbelici aproape toți locuitorii din raioanele de vest frecventează biserica și oficiază ritualurile religioase – postul, botezul, cununia, prohodul etc. [9, p. 584]. În ciuda indicațiilor primite de sus, clericii și credincioșii moldoveni nu renunțau la ritualurile religioase de masă, cu care erau obișnuiți. Atât în satele îndepărtate, cât și în orașele principale ale republicii:

Chișinău, Tiraspol, Bender, dar și în alte orașe erau organizate botezuri comune ale copiilor și tinerilor care nu fuseseră botezați în copilărie [9, p. 584].

Rapoartele împuternicitului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS pentru RSSM demonstrează că „Religiozitatea în sânul populației mai rămânea încă destul de înaltă (frecventarea în număr mare a bisericilor de către credincioșii de toate vârstele, mai ales în zilele de sărbători religioase, oficierea în masă a riturilor religioase – botez, cununie, prohod, post și altele, inclusiv de către comuniști)” [17, p. 260]. Instructorul Secției Propagandă și Agitație a CC a PC(b) al Moldovei, Muzalevski, informa CC despre cazurile de religiozitate a populației și despre cazurile de oficiere a botezurilor, cununii și a înmormântărilor. Astfel, Muzalevski informează că unii comuniști din satul Corotnoe din raionul Slobozia, au căzut victime ale influenței clericilor. De exemplu președintele colhozului „Kotovski” comunistul Zanosiev, ca și comunistul Iakimenko și-au botezat copiii în biserică, iar secretarul organizației de partid al colhozului a ascuns faptul botezării copilului de către președintele de colhoz, ba chiar și a participat la ceremonie [17, p. 418]. Cazuri ale oficierei ritualurilor religioase sunt numeroase printre intelectuali și comuniști se menționează în informația pentru CC a lui Muzalevski, deseori sunt și complici ai clericilor [17, p. 260, 420].

Odată cu numeroasele botezuri ale copiilor nou-născuți, se spunea în raportul informativ al împuternicitului în RSSM al Consiliului pentru Afacerile BOR pe trimestrele trei și patru ale anului 1949, se observă și cazuri de botezuri ale copiilor de vârste mai mari, ale tinerilor și chiar ale adulților [17, p. 453]. Și astfel de botezuri au loc nu doar în familiile localnicilor, ci în cele ale cetățenilor veniți în Moldova din alte localități ale Uniunii Sovietice. Destul de multe cadre didactice din școli frecventau deschis și sistematic biserica, se cununau și își botezau copiii. Estimări similare figurează și în materialele din anul 1950: „Religiozitatea în sânul populației mai rămâne încă destul de înaltă (frecventarea în număr mare a bisericilor de către credincioșii de toate vârstele, mai ales în zilele de sărbători religioase, oficierea în masă a riturilor religioase – botez, cununie, prohod, post și altele, inclusiv de către comuniști)”

Documentele referitoare la starea bisericii ortodoxe din RSSM constată oficierea serviciilor religioase de botez, căsătorie și de înmormântare în număr mare în perioada postbelică, în pofida politicilor de laicizare a procedurilor de înregistrare a căsătoriilor, înregistrării nașterilor și deceselor, precum și a propagandei ateiste. Vom observa din raportul împuternicitului Consiliului pentru afaceri cu Biserica

Ortodoxă Rusă cu privire la starea bisericii în RSSM pentru trimestrul 3 a anului 1947 că în perioada 1 ianuarie – 1 iulie 1947, în Chișinău, au fost săvârșite 664 botezuri, 48 cununii, 574 înmormântări; în orașul Bender în perioada 1 ianuarie – 1 octombrie: 158 botezuri, 15 cununii, 110 înmormântări, 5 sfințiri de case. În Blagocinia Chișinău, în 86 de biserici, au fost săvârșite 2932 de botezuri, 464 cununii, 7862 înmormântări; în 22 de biserici a Blagociniei Bender: 1163 botezuri, 180 cununii, 1865 înmormântări [17, p. 329].

Deja peste cca zece ani vom constata, analizând datele statistice despre oficierea botezurilor, cununii și înmormântărilor, că numărul ceremoniilor religioase de familie nu s-a diminuat, pentru parohii fiind suficient de numeroase:

Tabelul 1. Date cu privire la săvârșirea de către populație a ritualurilor de familie [18, p. 758-759]

	1956	1957	1958
În bisericile din orașul Bender			
Botezuri	366	389	406
Cununii	64	73	59
Înmormântări	82	110	128
Sfințiri de case	31	54	58
Catedrala metropolitană din Chișinău			
Botezuri	335	382	390
Cununii	31	48	39
Înmormântări	29	16	27
În biserica din satul Pelenia din raionul Bălți			
Botezuri	177	202	262
Cununii	60	79	59
Înmormântări cu participarea preotului	54	48	55
Sfințiri de case	18	21	25
Biserica din satul Grigoriopol, raionul Dubăsari			
Botezuri	257	227	229
Cununii	53	89	51
Înmormântări religioase	43	59	62
Sfințiri de case	33	55	–
Biserica Sfântul Mare Mucenic Teodor Tiron			
Botezuri	161	159	152
Cununii	43	42	51
Înmormântări	54	41	27
Sfințiri de case	3	15	11
Biserica sf. Treime din Chișinău			
Botezuri	154	146	152
Cununii	36	29	24
Înmormântări	31	36	31
Sfințiri de case	12	10	10
Biserica din satul Kotovsk			
Botezuri	284	274	205
Cununii	66	48	31
Înmormântări	25	30	24
Sfințiri de case	6	7	5
Biserica din satul Lăpușna, raionul Cărpini			
Botezuri	192	195	152
Cununii	46	33	22
Înmormântări	45	30	28
Sfințiri de case	14	15	12
Biserica din satul Bardar, raionul Kotovsk			
Botezuri	159	140	140
Cununii	33	31	27
Înmormântări	27	22	15
Sfințiri de case	13	26	7

Trebuie să menționăm că transformările socio-culturale din perioada postbelică aveau loc prin eforturile masive ale organelor de stat și partid, orientate spre închiderea bisericilor, condamnarea ritualurilor religioase, stimularea noilor forme de sărbători și ritualuri. În anii postbelici în RSSM, în calitate de alternativă pentru ritualurile tradiționale, au început să fie promovate sărbători și datini de familie noi – nunți comsomoliste, sărbătorirea nou-născutului, ritualuri de înmormântare civile, implementate pe larg în alte republici unionale, dar care pentru populația din RSSM reprezentau o noutate. În perioada poststalinistă s-au desfășurat acțiuni de apropiere a statului de societate și au început să fie propuse alternative pentru ritualurile religioase și tradiționale, declarate învechite și perimate.

Vom observa că au suportat modificări procedurile și instituțiile de înregistrare a actelor de stare civilă. La sfârșitul anului 1956, sarcina de a înregistra acte de stare civilă a fost retrasă din competența Ministerului Afacerilor Interne și predată autorităților executive, adică, comitetelor executive ale sovietelor locale. Angajații oficiului de stare civilă și-au scos uniforme și epoleții în întreaga Uniune Sovietică. S-a decis să se excludă practica, când în aceeași încăpere erau săvârșite ceremonii de căsătorie, înregistrare a nașterii și deceselor. A apărut ideea de a construi Palate ale Fericirii, apoi au fost numite palate de nuntă – unde ceremoniile erau desfășurate în mod solemn. Deoarece astfel de palate nu puteau fi construite în toate localitățile, ci doar în orașele mari, ceremoniile se desfășurau în casele de cultură, de pioneri, în maternități, teatre [15, p. 417]. În localitățile rurale, astfel de festivități se desfășurau cu preponderență în incinta Sovietului sătesc sau la Casa de cultură, unde erau amenajate „Camere ale Fericirii”. Ceremoniile solemne de înregistrare a evenimentelor au fost declarate ca metodă de împotrivire contra moravurilor și obiceiurilor religioase.

În perioada imediat postbelică, *nunta*, în calitate de obicei, era considerată la nivel propagandistic și ideologic, în strânsă legătură cu tradițiile religioase, incluzând în mod obligatoriu cununia. Din această cauză nu a fost acceptată printre ritualurile sovietice, deoarece legătura cu tradiția religioasă era prea strânsă. În anii dezechetului, însă, atunci când regimul întreprinde numeroase acțiuni de apropiere de societate, tot în perioada respectivă fiind declarată oficial formarea omului nou sovietic, dar și după un deceniu de propagandă ateistă în RSSM, nunta, în calitate de ceremonie, a început să fie reabilitată și catalogată printre ritualurile sovietice. Ceremoniile solemne de înregistrare și distracțiile au fost permise și au început din nou să fie practicate pe larg în

orașe. În mod oficial, în atributiva nunții civile au fost acceptate inelele, rochia albă și vălul miresei. Vom menționa că rochiile de mireasă erau albe, dar scurtate. Producătorii de vestimentație au început să coase costume pentru nuntă. S-a reîntors tradiția nașilor, dar degradată la nivelul de martori, care la înregistrare semnau în registru.

În localitățile rurale din RSSM, nunțile persoanelor care nu aveau tangență cu funcțiile de partid sau de stat, erau practicate, la fel ca alte ceremonii, în mod tradițional. Căsătoriile civile predominau în orașe. Odată cu acceptarea unor elemente ceremoniale, nunțile civile au început să redevină spectaculoase, vădind tendințe de apropiere de cele tradiționale. În materialele etnografice referitoare la anii '50-'60 se constată practicarea mixtă a ritualurilor vechi și noi. Astfel, locuitorii satului Borisovca, în anii '50-'60, petreceau nunta cu obiceiuri vechi, dar, spre deosebire de trecut, cadourile erau mai valoroase, îmbrăcăminte mirelui și a miresei era mai scumpă, – constată colecții. În calitate de cadouri nu mai sunt dăruite vite, cereale etc., ci se dau în dar aparate de radio, televizoare, cărucioare pentru copii, garderobă. De obicei, miresei i se oferă flori [2, f. 8]. În anii puterii sovietice, se menționează în raportul expediției etnografice, în satul Borisovca condițiile de trai s-au îmbunătățit. De regulă, nunțile comsomoliste aveau loc la Casa de cultură. Mirele și mireasa erau îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu buchete de flori în piept. La fel ca în trecut, își alegeau nași. Li se aduceau cadouri [2, f. 8]. Astfel, observăm că, deși se practica înregistrarea solemnă a căsătoriei la Sovietul sătesc sau la Casa de cultură, iar petrecerea de nuntă, de asemenea, se desfășura deseori la Casa de cultură, totuși, mirii își luau nași, element care ține de cununia religioasă creștină, dar care reprezintă și reminiscențe inițiatice arhaice, păstrate până în prezent de nunta tradițională.

Ceremoniile de nuntă noi, se elaborau din nou. În anii dezghețului apar scenarii ale ceremoniilor, este publicată literatură pentru repertoriul de nuntă. În realitate, la nunți cel mai frecvent se improviza, conform modelelor tradiționale, cunoscute de nuntași. Pentru organele locale era important ca ceremoniile să nu aibă loc după tradițiile religioase. Nunta pe nou era considerată, în primul rând, „nunta comsomolistă”. Astfel de ceremonii nu presupuneau masă fără alcool, cum s-a întâmplat în anii '80 sau diferențieri tranșante față de nunțile tradiționale. Era important ca tinerii să renunțe la desfășurarea ceremoniilor religioase. Au fost, totuși, constatate frecvent cazuri, când tinerii își înregistrau căsătoria la oficiile stării civile, iar apoi mergeau să se cunune la biserică.

Autoritățile explicau alegerea tinerilor de a mer-

ge la biserică prin faptul că noile tradiții nu erau pompoase sau suficient de solemne, sau nu erau considerate atât de frumoase cum erau percepute ceremoniile religioase. Cazurile identificate, când membrii sau candidații în membri de partid sau comsomoliștii se cununau religios, erau discutate la adunările organizațiilor respective. Persoanele găsite vinovate erau mustrate, preîntâmpinate și chiar excluse uneori din Komsomol sau partid. Împuterniciții raionali, responsabili de supravegherea manifestărilor religioase a populației, recepționau numele persoanelor care au primit taina cununiei, deoarece săvârșirea acestui ritual se permitea numai după achitarea unei taxe și eliberarea unei chitanțe, unde erau indicate numele persoanelor care s-au cununat. Botezul, de asemenea, era permis a fi săvârșit doar cu semnarea din partea ambilor părinți a unei declarații de acord. Aceste bariere micșorau întrucâtva numărul doritorilor de a se cununa și a-și boteza copiii. Unii recurgeau la săvârșirea ceremoniilor în alte localități sau acasă, dar, în cele din urmă, listele erau transmise organelor de partid pentru desfășurarea lucrului educativ.

La nunta sovietică se promova necesitatea participării reprezentanților autorităților, liderilor locali de partid sau a aleșilor organelor sindicale, colegilor de serviciu. Era un mod de a-i conferi evenimentului un statut mai înalt – se năștea o nouă familie sovietică, se constituia o celulă a societății sovietice. Prezența acestora obliga, într-un fel, să fie respectate normele morale sovietice și să nu se practice obiceiuri, tradiții, considerate de propaganda sovietică învechite, cu reminiscențe religioase amorale.

Referitor la sărbătorile și ritualurile desfășurate, se recunoștea că atitudinea tineretului față de moștenirea spirituală a părinților și strămoșilor constituie un indiciu sigur al sănătății morale a societății. Se declara la nivel ideologic că „ștafeta generației mai în vârstă o poartă cu cinste tânăra Generație, în primele rânduri ale căreia se află Komsomolul” [12, p. 11]. Astfel, în educația comunistă o importanță deosebită i se acorda anume rolului educativ al sărbătorilor și datinilor sovietice, considerate o parte componentă a culturii socialiste, a modului de viață sovietic. Prin noile ritualuri socialiste se dorea antrenarea oamenilor sovietici în respectarea normelor de conduită spirituală și a celor juridice, educarea unei atitudini comuniste față de muncă, a sentimentului patriotismului și internaționalismului.

Trebuie să remarcăm că în lucrările etnografilor din RSSM autorii, când se referă la ritualurile sovietice, menționează și un șir de ritualuri și alte elemente tradiționale. Astfel, că în ritualurile sovietice civile, relatează etnografii V. Zelenciuc și L. Loscutova, au

fost incluse (sau păstrate) elemente tradiționale ca, de exemplu, „colacul ritual, pâinea mare rotundă de sărbătoare și boabele de grâu. Pâinea și grâul, ca simbol al vieții și belșugului, păcii și fericirii, figurează într-o formă sau alta în toate sărbătorile și datinile poporului. Cu grâu «se seamănă» în case la Anul Nou, se presară tinerii însurăței la nunți, cu pâine și sare sunt întâmpinați oaspeții scumpi, cu pâine se duc la nou-născut și la casa nouă. Pâinea ca încununare a muncii capătă o semnificație deosebită. Folosirea simbolului pâinii (colacul de nuntă, pâinea părintească, tava sau vaza cu grâu, în care se află inelele de nuntă ș. a.) îmbogățesc ritualurile contemporane, făcându-le mai plastice și originale” [12, p. 8]. Ghidurile practice de desfășurare a ceremoniilor sugerau că ritualul trebuia să fie expresiv. Se recomanda să fie utilizate procedee specifice originale, deoarece ele accentuează importanța, festivitatea evenimentului și, totodată, dă posibilitate participanților la ritual să-și manifeste sentimentele individuale. În ritualul de nuntă au fost incluse simboluri și atribute ritualice noi, utilizate la ceremonia festivă civilă: insigna comemorativă, diferite medalii, pâinea specială pentru ritualuri, făclia, covorașul ritualic, florile ș. a.

Ghidurile practice mai indicau că „în desfășurarea lucrului de organizare a sărbătorilor și obiceiurilor sovietice, ținând cont de cerințele spirituale crescânde ale populației, este necesar «să se manifeste grijă pentru a fi repartizate și utilizate săli speciale, destinate sărbătorilor și ritualurilor civile...» Pavoazarea localurilor pentru organizarea ritualurilor festive trebuie să corespundă conținutului lor ideologic și înaltelor exigențe estetice. În sălile destinate diferitelor ritualuri festive locul central îl ocupau imaginile Stemelor Uniunii RSS și RSS Moldovenești, Steagurile de Stat ale Uniunii RSS și RSS Moldovenești, basorelieful sau portretul lui V. I. Lenin” [12, p. 8].

Se recomanda ca la pavoazarea sălilor și palatelor de ceremonii să se țină cont de tradițiile localității date; să fie folosite atributele ritualice tradiționale: două inele încrucișate – simbol al unității familiale, prosoape ritualice, colăcei de nuntă, spice de grâu, boabe de grâu, vase din ceramică, lemn sau sticlă, tavă și alte obiecte. Erau menționate indicații și cu privire la acompaniamentul muzical, care „atribuie un aspect deosebit de sărbătoresc și un caracter emoțional” [12, p. 9]. De aceea localul, destinat ritualurilor festive, urma să fie amenajat în așa mod, încât să fie posibilă interpretarea diferitor cântece și melodii, care însoțesc ritualurile. Era recomandată folosirea orchestrei de instrumente populare, invitarea colectivelor locale de activitate artistică de amatori: corul și orchestra vocal-instrumentală.

Autorii ghidurilor practice se refereau, inclusiv,

la detaliile de îmbrăcăminte ale persoanelor responsabile de desfășurarea ritualului festiv, a artiștilor, personalului auxiliar. Se recomanda îmbinarea detaliilor vestimentare moderne cu elemente caracteristice ale îmbrăcăminte tradiționale. Încă din perioada sovietică se recomanda festivitatea mare, filmarea, fotografierea ritualurilor festive [12, p. 6].

Materialele etnografice colectate în anii '50-'60 demonstrează că în această perioadă tradițiile vechi s-au păstrat în cadrul obiceiurilor de familie, deși promovarea prin propagandă a restricționării acestor practici era omniprezentă, fiind impusă elaborarea la comandă a unor scenarii noi. Astfel, se poate afirma că schimbările survenite în timpul puterii sovietice constau în constituirea unui amalgam de elemente tradiționale transmise de la generațiile mai în vârstă și de elemente noi introduse la nivel administrativ și propagandistic de puterea sovietică [1, f. 3]. Vom menționa că observațiile colecțiilor, inserate în rapoartele cercetărilor etnografice de teren, referitoare la materialele arhivate, remarcă faptul că atât în satele din stânga, cât și din dreapta Nistrului, familia colhoznică „încă nu s-a eliberat de un șir de tradiții arhaice și religioase”, în localitățile rurale se mai practică la căsătorie – cununia religioasă, la nașterea copiilor – botezul, precum și obiceiurile „băbești” – descântece, scăldatul ritualic ș. a. [1, f. 3; 4, f. 3].

Așadar, în textul adus drept exemplu, este atestată confirmarea amestecului de elemente tradiționale cu cele sovietice, dar trebuie să remarcăm și abilitatea de exprimare a colecțiilor din cadrul expediției de cercetări etnografice de teren, organizată de etnografia de la AȘM, care în concluziile din rapoarte trebuiau să aprecieze corect fenomenul investigat, dar să nu contravină cerințelor politice, altfel riscând să li se majoreze restricțiile în activitate sau chiar să fie închisă instituția, pe care o reprezentau. Se menționează, de exemplu, că „familia colhoznică încă nu s-a debarasat de tradiții religioase”, de asemenea sunt întâlnite „obiceiuri băbești”. Formula „obiceiuri băbești”, mai ales cu referire la domeniul medicinei populare, la recomandări și interdicții etc., era frecvent folosită de către folcloriștii și etnografii din Moldova și România până în anii '70 ai sec. XX.

Elementele noi și „moderne” ale celebrării căsătoriei erau propagate și receptate ca ceva progresist și firesc – Nunta comsomolistă. Cu unele deosebiri locale, vom constata desfășurarea evenimentului în numeroase localități din RSS Moldovenească. În continuare, vom prezenta aspecte de desfășurare a căsătoriilor civile în diverse localități.

În Satul Răciula, raionul Călărași, tinerii depun cerere cu o lună înainte la Sovietul sătesc sau la Oficiul stării civile. Este fixată ziua înregistrării,

de obicei, în ziua nunții. Înregistrarea căsătoriei are loc în „Camera Fericirii”. Aici un comsomolist și o comsomolistă îi întâlnesc pe miri cu pâine și sare și cu vin. Înregistrarea este realizată de secretarul Sovietului sătesc în prezența unui deputat și alți reprezentanți ai organizațiilor obștești. După înregistrarea căsătoriei toți merg la Casa de cultură la masa de sărbătoare. Tinerilor le sunt oferite cadouri de la sovhoz, de la prieteni. Nunta ține până noaptea târziu [3, f. 160].

La Mateuți se căsătoresc preponderent din dragoste și simpatie. Scriu cerere la Sovietul sătesc și încep să se pregătească de nuntă. De obicei, înregistrarea căsătoriei are loc în ziua nunții, uneori mai devreme. Nunta se petrece duminică. Se adună toți la mire, apoi merg la Sovietul sătesc, unde căsătoria este înregistrată solemn în „Camera Fericirii”. Sunt prezenți secretarul organizației comsomoliste, secretarul organizației de partid, președintele de colhoz. Înregistrarea este executată de secretarul Sovietului sătesc. Apoi toți merg la casa mirelui și se petrece nunta. „Masa Mare” se păstrează cu toate obiceiurile. Dispare obiceiul „Sciastlivaia”. Sunt legate până la 200 de ștergare. Se păstrează obiceiul „Calea” [3, f. 93].

În satul Văsieni, raionul Kutuzov (actualmente Ialoveni), tinerii care doresc să se căsătorească, scriu cerere la Sovietul sătesc cu o lună înainte. Se fixează din timp ziua înregistrării căsătoriei și ora exactă. De obicei, aceasta se petrece duminică. Tinerii însurăței, înconjurați de alaiul de nuntă, cu muzică de marș intră în „Camera Fericirii”, unde îi întâmpină secretarul Sovietului sătesc. La ceremonie sunt prezenți încă un deputat local și președintele comitetului sindical local. După înregistrarea căsătoriei mirele și mireasa se îndreaptă spre mormântul eroilor căzuți în război și depun flori. Apoi toți merg la Casa de cultură, unde sunt amenajate mese cu bucate. Tinerilor căsătoriți le sunt oferite cadouri din partea organizațiilor obștești, din partea sovhozului. Nunta durează până noaptea târziu. Apoi, după obiceiul vechi, nașii sunt petrecuți (conduși) acasă, apoi sunt petrecuți (conduși) acasă și tinerii însurăței [3, f. 159].

În satul Vădeni, raionul Soroca, conform informației etnografice, nunta se petrece la Casa de cultură. La Sovietul sătesc, unde se desfășoară înregistrarea căsătoriilor, sunt trei odăi: 1. „Odaia Fericirii”; 2. Odaia Miresei; 3. Odaia Mirelui. La înregistrarea căsătoriei este prezent un membru al biroului de partid. Secretarul Sovietului sătesc îmbracă simboluri speciale, uneori și vestimentație specială: costum alb de lână cu fustă lungă. Alături stă reprezentantul societății civile. După ce tinerii fac schimb de inele, lor li se înmânează adeverința de căsătorie. Răsună

valsul și tinerii dansează. Apoi toți merg să depună flori la monumentul lui V. I. Lenin, după aceasta se îndreaptă spre Casa de cultură, unde sunt amenajate mese pentru nuntași. Tinerilor le sunt făcute cadouri din partea comunității, părinților, prietenilor ș. a. [3, f. 166].

Cu adevărat, în desfășurarea ceremoniei de înregistrare a căsătoriei și în cadrul nunții s-au păstrat elemente tradiționale, care nu au putut fi înlăturate și, astfel, au fost acceptate. Au fost infiltrate, totuși, elemente noi, cu caracter ideologic și propagandistic, care reflectau esența statului sovietic – celebrarea civilă a ceremoniilor într-un spațiu decorat cu elemente ideologice, portrete ale liderilor marxiști, unde erau prezenți funcționari de partid, de stat, reprezentanți ai organizațiilor comsomoliste, ai sindicatelor. În acest mod statul lega nașterea unei familii noi de stat și de sarcinile partidului. Societatea a început să aibă o atitudine duală față de înregistrarea căsătoriei. După înregistrarea civilă și petrecerea nunții comsomoliste, în cazul membrilor de partid sau ai organizației comsomoliste, tinerii căsătoriți se duceau la biserică pentru a se cununa religios. La înregistrarea nașterii copilului, eveniment care nu presupunea vreo ceremonie cu solemnități, ca în situația înregistrării civile a căsătoriei, statistica înregistrată în rapoartele împuterniciților în RSSM ai Consiliului pentru Afacerile BOR arată că în perioada postbelică populația continua să practice botezul copiilor în biserică, ceea ce demonstra religiozitatea încă înaltă a locuitorilor din RSSM, dar și perpetuarea tradițiilor.

Concluzii

Constatăm o luptă pentru influență asupra familiei, dusă între stat și biserică, precum și a acestor două entități împotriva tradiției. Statul a reușit doar parțial să excludă biserică din viața familiilor, prin transferarea obligativității înregistrării căsătoriei și a altor acte de stare civilă la organele specializate civile. Însă o parte însemnată din populație continua să aibă sentimente religioase, să practice ritualurile religioase, obiceiurile de familie și să frecventeze biserică, deși condițiile socio-culturale și politice nu erau prielnice. Vom constata că în RSSM statul sovietic a reușit doar parțial să îndepărteze biserică de familie, spre deosebire de alte Republici unionale care s-au aflat în componența URSS un timp mai îndelungat, urmărind să instaureze controlul total asupra personalității. În pofida tendinței de a implanta familiei principiile colectivismului socialist, familia în mare parte a păstrat normele și valorile tradiționale de comunicare interpersonală caracteristice ei. Faptul că familia a reușit să păstreze în arealul său valorile tradiționale l-am putea explica prin caracterul primar al

relațiilor de familie, prin faptul că relațiile interpersonale în cadrul familiei se bazează pe valori general umane înalte, pe afecțiune și pe instinctele paterne și materne. Aceste valori nu au putut fi dezlocuite de idealurile comuniste ale colectivismului și fidelității față de ideologia comunistă și de partid, fiecare individ simțindu-se în familie o personalitate unică și nu un individ, care îndeplinește funcții sociale. În afara de acestea, familia, în calitate de institut social, se constituie și se transformă nu prin indicații și ordine ale autorităților. Familia, după cum observăm, s-a adaptat la unele realități socio-economice și politice, a acceptat unele noi obiceiuri și norme actuale, aduse de timpuri sau implantate pe cale propagandistică sau administrativă, dar a păstrat și numeroase obiceiuri și valori religioase și tradiționale.

Referințe bibliografice / References

1. Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei (AȘ AȘM). F. 24, inv. 2, d. 3.
2. AȘ AȘM. F. 24, inv. 2, d. 8.
3. AȘ AȘM. F. 24, inv. 2, d. 22.
4. AȘ AȘM. F. 24, inv. 3, d. 3.
5. Codul căsătoriei și familiei al RSS Moldovenești. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=286118> (vizitat 22.06.2019).
6. Dolghi A., Dolghi V. Familia în societatea sovietică: teorii și practici totalitare. In: Promemoria, 2012, nr. 4, pp. 185-200.
7. Glass Becky L., Stolee Margaret K. Family law in Soviet Russia, 1917–1945. In: Journal of marriage and family, 1987, vol. 49, no. 4, pp. 893-902.
8. Învățătura de credință creștină ortodoxă. București: Editura Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, 1952. Ediție reeditată: Apologeticum, 2006.
9. Pasat V. RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953). Chișinău: Cartier, 2011.
10. Recensământul General al populației României din 29 Decembrie 1930. Vol. II: Neam, limbă maternă, religie. București, 1938.
11. Zagorodnaia E. M., Zelenciuc V. S. Populația RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983.
12. Zelenciuc V., Loscutova V. Noile sărbători, datini și ritualuri. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1986.
13. Антонов А., Медков В. Социология семьи. М.: Изд-во МГУ: Изд-во Международного университета бизнеса и управления („Братья Карич”), 1996. / Antonov A., Medkov V. Sotsiologiya sem'i. M.: Izd-vo MGU: Izd-vo Mezhdunarod-nogo universiteta biznesa i upravleniia („Brat'ia Karich”), 1996.
14. Декрет ВЦИК и СНК о гражданском браке, о детях и о ведении книг актов состояния. 18 (31) декабря 1917 г. In: Декреты Советской власти. Т. I. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г. М.: Гос. изд-во политической литературы, 1957, с. 247-251. / Dekret VTSIK i SNK o grazhdanskom brake, o detiakh i o vedenii knig aktov sostoiianiia. 18 (31) dekabria 1917 g. In: Dekrety Sovetskoi vlasti. T. I. 25 oktiabria 1917 g. – 16 marta 1918 g. M.: Gos. izd-vo politicheskoi literatury, 1957, s. 247-251.
15. Жидкова Е. Советская гражданская обрядность как альтернатива обрядности религиозной. In: Государство. Религия. Церковь. 2012. № 3–4 (30), с. 408-429. / Zhidkova E. Sovetskaia grazhdanskaia obriadnost' kak al'ternativa obryadnosti religioznoy. In: Gosudarstvo. Religiya. Tserkov'. 2012. № 3–4 (30), s. 408-429.
16. Кодекс законов о семье, опеке, браке и актах гражданского состояния УССР 1926 года. Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1954. / Kodeks zakonov o sem'e, opeke, brake i aktakh grazhdanskogo sostoiianiia USSR 1926 goda. Gos. izd-vo iyrud. lit-ry, 1954.
17. Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940–1953. Т. 1: Собрание документов в 4-х тт. / Отв. ред., сост. и автор предисл. В. Пасат. М.: Росспэн, 2009. / Pravoslavie v Moldavii: vlast', tserkov', veruiushchie. 1940–1953. T. 1: Sobranie dokumentov v 4-kh tt. / Otv. red., sost. i avtor predisl. V. Pasat. M.: Rosspen, 2009.
18. Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1953–1960. Т. 2: Собрание документов в 4-х тт. / Отв. ред., сост. и автор предисл. В. Пасат. М.: Росспэн, 2010. / Pravoslavie v Moldavii: vlast', tserkov', veruiushchie. 1953–1960. Tom 2: Sobranie dokumentov v 4-kh tt. / Otv. red., sost. i avtor predisl. V. Pasat. M.: Rosspen, 2010.
19. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 14 декабря О временном применении кодексов Украинской ССР. Государственно-правовые акты МССР (1924–1940). Сост. А. Сурилов. Кишинев, 1963. / Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ot 14 dekabria O vremennom primenenii kodeksov Ukrainskoi SSR. Gosudarstvenno-pravovye акты MSSR (1924–1940). Sost. A. Surilov. Kishinev, 1963.
20. Шаповалова Я. Политика большевиков в отношении семьи в первые годы советской власти. In: Общество: политика, экономика, право, 2010, № 1, с. 105-107. / Shapovalova Ia. Politika bol'shevikov v otnoshenii sem'i v pervye gody sovetksoi vlasti. In: Obshchestvo: politika, ekonomika, pravo, 2010, № 1, s. 105-107.

Adrian Dolghi (Chișinău, Republica Moldova).

Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrioniului Cultural.

Адриан Долгий (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Adrian Dolghi (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: addolghi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6770-6890>